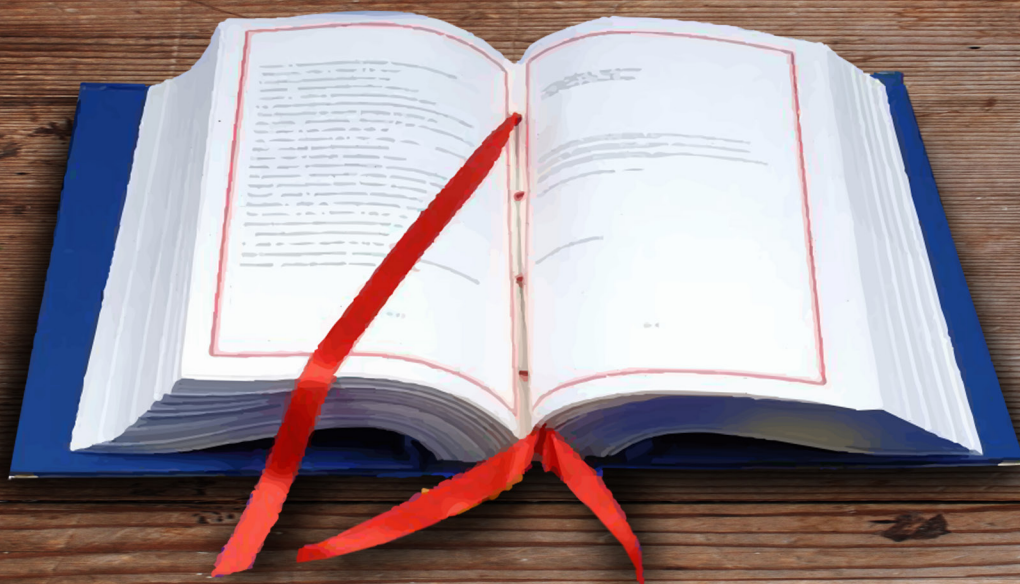

JOGÁLLAMISÁG-VITA KONTRA VILÁGNÉZETEK HARCA

Magyarország és a „7-es cikkely”

ALAPJOGOKÉRT
KÖZPONT

Jogállamiság-vita kontra világnézetek harca

Magyarország és a „7-es cikkely”

Az Alapjogokért Központ meglátása szerint a Magyarországgal szemben az Európai Parlament által megindított „jogállamisági eljárásra” vonatkozó uniós szabályok rendkívül homályosak és kétértelműek – így fennáll a veszélye annak, hogy az eljárás esetleges további szakaszaiban csak még inkább fokozódni fog az uniós intézményrendszer instabilitása, kiéleződnek az ellentétek az uniós intézmények és a tagállamok között. Az eljárás kapcsán leginkább vitatható körülmények az alábbiak:

- Az Európai Parlament szavazatszámítási rendje a „Sargentini-jelentés” meghozatalakor vitatható, ugyanis a „tartózkodások” valójában leadott szavazatnak minősülnek. Amennyiben ez így van, a vonatkozó EP-határozat eljárási érvénytelenségben szenved. Az ügy jelenleg az Európai Unió Bírósága előtt van.
- A 7. cikk szerinti eljárás megindítása az uniós szerződés 2. cikkében foglalt „uniós értékek” megsértésének „gyanúján” alapszik. Ezen „értékek” – demokrácia, jogállamiság, tolerancia stb. – azonban politikai-filozófiai kategóriák, melyeknek jogi, normatív tartalmuk, definíciójuk nincs. Jogi eljárásban történő felhasználásuk így tág teret nyit viszont a politikai értelmezésnek, az állami-alkotmányos identitásba és szuverenitásba történő jogszerűtlen uniós beavatkozásnak. Nem jogállamiság-vitáról, hanem sokkal inkább szuverenitás-vitáról van tehát szó, mely felöleli annak kérdését is, milyen hierarchiában állnak egymással az „uniós értékek” és a nemzeti identitás alapszerződésben rögzített kategóriája.
- A leglényegesebb formáljogi probléma azonban a 7. cikkben foglalt eljárási szabályozás kapcsán adódik: az ugyanis tartalmaz egy enyhébb, ún. „megelőzési vagy kontroll-mechanizmust” és egy erősebb, ún. „szankcionálási mechanizmust”. Egyes értelmezések szerint a két mechanizmus egymásra épül és a „megelőzési” következő lépcsője a szankciók lehetséges alkalmazása. Más értelmezés szerint azonban a két mechanizmus egymástól teljesen külön áll, két eltérő eljárásrendet takar, így a megelőzési nem „fordulhat át” szankcionálásiba, hanem utóbbit az arra feljogosított szerveknek kell (újra) kezdeményezniük.
- Előbbi ponton túlmenően az azonban kijelenthető, hogy a két mechanizmus kezdeményezésére jogosult uniós szervek köre részint eltérő. Míg a megelőzésit kezdeményezheti az EP is, a szankcionálást már nem. Ebből adódik, hogy a „Sargentini-jelentés” által beindított folyamat nem vezethet el Magyarország tanácsi szavazati jogának felfüggesztéséhez vagy egyéb szankciókhoz – annak kezdeményezésére ugyanis csak a tagállamok egyharmada vagy az Európai Bizottság lenne jogosult.

Összességében tehát az vonható le konklúzióként, hogy bár az EP többsége a Sargentini-jelentéssel az EU-s értékek vélelmezett megbomlását akarja helyreállítani, az eljárás maga sokkal több és mélyrehatóbb kérdést vet fel az Unióról magáról, mint amennyit „megoldani” céloz. Arra azonban mindenképpen ráirányítja a figyelmet, hogy az Európai Unióban és tagállamaiban eltérő felfogások élnek párhuzamosan az uniós hatáskörök, a nemzeti identitások és magának a demokráciának a mibenlétéről is.

Az Európai Parlament szeptember 12-ei – eljárásjogi értelemben a mai napig vitatott többséggel meghozott – döntésével arra szólította fel az Európai Unió Tanácsát, hogy az az Európai Unióról szóló szerződés (EUSz) 7. cikk (1) bekezdésében foglaltak szerint állapítsa meg az Unió alapértékeinek Magyarország általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyét.¹ A korábbiakban az EU történetében sohasem indítványozott eljárás anyagi jogi alapja formálisan az EUSz 2. cikkében foglaltak megsértése: ez, bár felsorolja az „uniós értékeket” – mint szabadság, demokrácia vagy jogállam –, azonban e kategóriák nem bírnak jogilag megfogható, normatív tartalommal.² Éppen ez okozza a szóban forgó eljárás egyik legnagyobb problémáját: olyan politikai-filozófiai kategóriákat kér számon, melyek egyes elemei, jellemzői talán beazonosíthatóak – bár például az igazságszolgáltatási struktúrák vagy választási rendszerek is tagállamról-tagállamra eltérő képet mutatnak –, ezen „értékeknek” nincs EU-szerte elfogadott egységes definíciójuk.³ Mivel ilyen képlékeny, jogi értelemben nehezen megfogható, valójában inkább elvont fogalmakról van szó, azok számonkérése, illetve a számonkérésre szolgáló eljárás is tág teret hagy a politikai értelmezésre, illetve politikai ellentétek jogi eljárásként történő feltüntetésére. E kettősség – jogi forma vs. politikai tartalom/szándék – vezet ahhoz a következtetéshez, hogy bár formálisan „jogállamiság-eljárásról” van szó, a valódi vita és nézeteltérés a tagállami alkotmányos identitás mibenléte, illetve a közös hatáskörök és a nemzeti szuverenitás összeütközésében ragadható meg. Azaz valójában az ezekről vallott eltérő világnézeti felfogás a viták valódi mozgatórugója.

Annál világosabb ez a feszültség, ha összevetjük az uniós alapszerződések hatályos szöveget és az uniós politikai testületek egyes értelmezéseit az általuk gyakorolható hatáskörök akciórádiusza kapcsán. Az Unió egyik lényegi „működési elve” ugyanis a szubszidiaritás és a korlátozott hatáskörátruházás, melyek értelmében „az Unió kizárólag a tagállamok által a Szerződésekben ráruházott hatáskörök határain belül jár el”, így „minden olyan hatáskör, amelyet a Szerződések nem ruháztak az Unióra, a tagállamoknál marad”.⁴ Erre rezonál az a tagállami alkotmányos szabály is, mely kifejezetten arról szól, hogy tagállamok nem a szuverenitásukat, pusztán az abból fakadó egyes hatásköröket gyakorolják a többi tagállammal közösen, az EU intézményei útján.⁵ Ennek kapcsán különösen lényeges – és jelen esetben is a 2. cikk és a 7. cikk alkalmazása kapcsán vitákra okot adó – szerződéses rendelkezés, hogy az Unió tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását, melynek sarokkövei az adott állam politikai és alkotmányos berendezkedése, valamint a területi integritás.⁶ A hetedik Alaptörvény-módosítás lényegében e fogalomkört emelte be a magyar alkotmányba, mint a közösségi hatáskörgyakorlás korlátját.⁷

Míg az Európai Unió Bírósága, bár több esetben érintette a „nemzeti identitás” fogalmát és annak lehetséges kihatását, egyes részelemeken túlmenően nem azonosított általános kritériumrendszert e téren, addig az EU politikai testületei már korántsem voltak ennyire „elővigyázatosak”.⁸ Az Európai Bizottság, és nyomában az Európai Parlament – például a Sargentini-jelentésben – kifejezetten úgy vall a 7-es cikkről, mint amely kiterjeszhető olyan (jog)területekre is, melyek kapcsán a tagállamok önállóan járnak el.⁹ Tehát a 2. cikkben foglalt értékek, illetve az arra alapozódó 7-es cikk szerinti eljárás egyes, hatáskör-túlterjeszkedésre, ezáltal lopakodó jogalkotásra utaló értelmezése kifejezetten szembemegy az uniós szerződések által deklarált más alapelvekkel.

Ezáltal a fent említett világnézeti vita jogilag az alábbiakban ragadható meg: míg egyes, az EU föderatív irányba történő „továbbfejlesztését” segítő szervezetek a 2. cikkben foglalt „értékek” nemzeti identitások felettségét vallják, addig a föderatív berendezkedéstől – és annak előkészítő-lépéseitől, pl. tömeges, de illegális migráció legalizálásától – ódzkodó tagállamok, illetve egyes tagállami alkotmánybírók kifejezetten úgy fogják fel a szubszidiaritás, korlátozott hatáskörátruházás, nemzeti identitás és alapvető állami-alkotmányos berendezkedéshez való jog uniós (és nemzeti) jogi kitételeit, hogy azok minden esetben az uniós jog és hatáskörgyakorlás korlátját képezik.¹⁰ Az ilyen típusú, az Unió és a tagállamok alkotmányos viszonyának alapjait érintő fogalmak tisztázatlansága, illetve ezek felhasználása világnézeti különbségekre visszavezethető, alapvetően politikai, de „jogiasított” viták során azonban véleményünk szerint nem a viszonyrendszer tisztázásához, hanem csak a nagyobb mértékű feszültség és instabilitás kialakításához vezet.

A 7. cikk előtörténete

Azonban nem csak a 2. cikkben és az uniós szerződések egyéb jogszabályhelyeiben foglaltak adnak lehetőséget többféle, egymással jelentékeny mértékben szembenálló értelmezésre, hanem a 7. cikk eljárási szabályai is.¹¹ A többféle értelmezés forrása, hogy a cikk jelenlegi formájában tartalmaz egy ún. „megelőzési/kontroll” és egy „szankcionálási mechanizmust” is (az EP által Magyarországgal szemben elindított eljárás egyértelműen előbbinek a része). Míg előbbi lényege pusztán az, hogy a tagállami miniszterekből álló Tanács megállapíthatja az uniós értékek sérelmének egyértelmű veszélyét egy tagállamban, addig utóbbi során az állam- és kormányfőket tömörítő Európai Tanács az uniós értékek tartós és súlyos sérelmét mondhatja ki (tehát nem azt, hogy fennáll ezen értékek veszélyeztetése, hanem hogy konkrétan sérülnek is). Azonban végigtekintve az uniós szerződések fejlődéstörténetét, valamint a cikkben foglalt egyes bekezdéseket, összességében két, egymást kizáró értelmezés rajzolódik ki: az egyik szerint a két említett mechanizmus egymásra épül, egyféle lépcsőzetességet jelentve – a másik szerint viszont két eltérő, egymástól független eljárásrendről van szó, mely nem kapcsolódhat egybe, legalábbis az Európai Parlament által indítványozott eljárás semmiképpen sem fordulhat át szankciók alkalmazásába.

Az Európai Unió, illetve jogelődjeinek „szerződéses” alapjait képező dokumentumok jó ideig nem tartalmaztak semmiféle politikai jellegű értékdeklarációt, illetve ehhez kapcsolódó számonkérési mechanizmust, tekintettel arra, hogy az integrációt, illetve a Közösség létrehozását eredetileg a gazdasági együttműködés szándéka dominálta. Az „alapvető jogokra épülő demokrácia elősegítésére” történő szimbolikus utalás először az Egységes Európai Okmány preambulumban jelenik meg, de egyéb normatív tartalom vagy kapcsolódó eljárás nélkül. Az 1992-ben aláírt Maastrichti Szerződés már nem deklaratív módon, hanem a rendelkezések között helyezte el – egyazon bekezdésben – a nemzeti identitás és a demokratikus alapelvek védelmét, de még mindig minden különösebb részletszabály nélkül. A '90-es évek közepétől felgyorsuló integrációs tárgyalások, pontosabban a posztkommunista térség – a „régii tagállamok” szemében – sokszor a II. világháborút megelőző időszakra is visszanyúló „antidemokratikus hagyományától” való „félelem” azonban arra készítette az Uniót, hogy a csatlakozni vágyók számára ne csak gazdasági, de politikai követelményeket, illetve azok számonkérhetőségére vonatkozó eljárást is előírjon.¹² Egy uniós vitacsoport 1995-ös javaslata nyomán került be végül az 1997-ben aláírt Amszterdami Szerződés szövegébe a ma „szankciós mechanizmusként” ismert eljárás, miközben a most hatályos 2-es cikk cikk előképe is konkrét formát nyert. Meglepő módon e mechanizmus alkalmazása azonban először egy „nyugati országgal”, Ausztriával szemben merült fel 1999-ben, mikor az Osztrák Néppárt koalícióra lépett a Jörg Haider-féle Szabadságpárttal. Bár az Ausztria elleni (amúgy végül sikertelen) szankciókat bilaterális és nem uniós alapon „vezették be”, az esetből „okulva” került bele a 2001-es Nizzai Szerződésbe – a „szankciós” elé vagy mellé – a fent

már említett „megelőzési-” vagy „kontrollmechanizmus”, mely konstrukciót végül a Lisszaboni Szerződés is átvette. Látható tehát, hogy nem egy egységesen, egy jogalkotási aktussal létrehozott eljárásról (vagy eljárásokról) van szó, és nem eldönthető, hogy a „megelőzési mechanizmust” a szankciós „előszobájaként” hozták létre, vagy éppen azért, hogy ha „helyzet van”, akkor két, egy puhább és egy erősebb „alternatíva” közül lehessen választani.

A 7. cikk normatív tartalma

Érdeemes tehát áttekinteni pontosan az EUSz 7. cikkét, mely 5 bekezdésre bomlik:

Az (1) szerint a tagállamok egyharmadának, az EP-nek vagy az EB-nek a javaslata alapján a Tanács megállapíthatja, hogy fennáll az egyértelmű veszélye annak: egy tagállam megsérti az „uniós értékeket”. A Tanács ezirányú döntése előtt meghallgatja az adott tagállamot, annak ajánlásokat tehet, majd négyötödös többséggel határoz, és ezt követően ellenőrzi, hogy az esetlegesen elmarasztaló döntés alapjául szolgáló okok a továbbiakban fennállnak-e. Nem egyértelműek azonban már itt sem az eljárási szabályok – ahogy ezt a Sargentini-jelentés kapcsán a „tartózkodó” vokssok kapcsán kibontakozott jogvita is mutatta: bár a bekezdés a Tanács döntéséhez külön előírja az EP „egyetértésének elnyerését”, nem világos például, hogy ha az EP kezdeményezi magát a döntést, akkor is szükség van-e újra szavazásra a parlamentben; ahogy az sem világos, hogy a Tanács vonatkozó döntésének meghozatala előtti „meghallgatási szakaszra”, illetve az azt követő „monitoring-szakaszra” milyen részletszabályok, időkeretek vonatkoznak.

A (2) bekezdés azt rögzíti, hogy szintén a tagállamok egyharmada vagy az EB javaslata alapján (de az EP-ről mint kezdeményezőről itt már nincs szó!) az Európai Tanács – megint csak az EP tisztázatlan „egyetértésének elnyerését” és az adott tagállam észrevételeinek benyújtását követően – egyhangúan megállapíthatja az „uniós értékek” tartós és súlyos megsértését. E bekezdés azonban, bár használ olyan fogalmakat, mint az (1) bekezdés (pl. „kérdéses tagállam”), egyáltalán nem utal formálisan vissza az (1) bekezdésre és nem is referál az (1) bekezdésben foglalt eljárási elem(ek)re.

Bár logikai vagy rendszertani alapon természetesen állítható, hogy ettől függetlenül a két bekezdésben foglaltak lépcsőzetesen egymásba fűződnek, de ekkor számos (újabb eljárási) kérdés merül fel: ha a Tanács az (1) bekezdésben megállapította a veszély fennálltát, akkor miért van szükség a (2) bekezdésben arra, hogy az Európai Tanács „súlyosabb” eljárását – ráadásul az (1) bekezdésben foglaltakkal nem teljesen azonos szervezeti kör – újra kezdeményezzék? Miért nem fordul „át” automatikusan a kontrollmechanizmus szankciósba, ha a Tanács azt észleli (1) bekezdésben foglalt döntése után, hogy továbbra is fennállnak az uniós értékek veszélyeztetésének okai? Erre persze lehet válasz az, hogy a mai (1) bekezdést utólag toldották be a cikkbe, viszont ez akkor azt erősíti, hogy nem a szankciós mechanizmus előkészítéséről van szó, hanem egy önálló „ijesztgető” eljárásról – és a másik lépéshez új kezdeményezés szükséges, vagy akár a tagállamok egyharmada, esetleg az EB az (1) bekezdés elhagyásával is fordulhat „azonnal” az Európai Tanácshoz. De még ha valamilyen módon egybefonódnak mondjuk a két eljárást – pl. egyes kezdeményezők (tagállamok egyharmada, EB) azonossága okán – az akkor is bizonyosnak látszik, hogy az EP mint kezdeményező csak az (1) bekezdésben játszik indikátor-szerepet, tehát az általa megindított eljárás „nem érhet el” a (2) vagy azz követő bekezdésekben foglaltakig.

A „különállóság” értelmezését erősíti továbbá, hogy a 7. cikk további rendelkezései – a (3) bekezdés, mely arról rendelkezik, hogy (újra) a Tanács hogyan jár a szavazati jog felfüggesztése és egyéb szankciók terén, a (4) bekezdés, mely a szankciók feloldásáról szól, vagy a szavazási szabályokra utaló (5) – sem utalnak vissza az (1) bekezdésre. Ezzel szemben viszont (3) bekezdés visszautal a (2) bekezdésre és a (4) is a (3)-ra. Tehát ebből pontosan az következik, hogy az (1) bekezdés „önmagában” áll, míg a szankciós mechanizmust megalapozó (2) bekezdés egybefonódik az utána következő kettővel.

A cikk értelmezése tehát úgy politikailag, mind jogilag igen véleményes, sem a szakirodalomban, sem az „érdeklődő közvéleményben”, sem a politikusok között nincs egyetértés. A „rejtély titka” valójában az lehet, hogy amikor e cikket, illetve elődeit megalkották, akkor – bár a bővítés miatti politikai motiváció, illetve a „Haider-ügy” tanulságai egyértelműek voltak – nem gondoltak arra, hogy e „nukleáris opció” élesítése reálisan, pláne politikai alapon, valóban felmerül. Eképpen arra sem fordítottak kellő figyelmet (vagy éppen az alkalmazás abszurditása miatt nem mertek belebonyolódni a részletszabályok megalkotásába), hogy világos eljárásrendet írjanak elő.

Egyetérthetünk tehát a jó 12 évvel ezelőtti megállapítással: a jogállamisági mechanizmus megindítása „katasztrofális lenne. Még a lehetséges alkalmazása is olyan csapásszerű események sorát indítaná el, amely az Unió összetartó szövetének szétbomlásához vezetne”.¹³

- 1 Jelentés a Tanácsot az Európai Unióról szóló szerződés 7. cikke (1) bekezdésének megfelelően az Unió alapértékeinek Magyarország általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyének megállítására felszólító javaslatról(2017/2131(INL)) [A továbbiakban: Sargentini-jelentés]
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2018-0250+0+DOC+XML+V0//HU#title3>
- 2 „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékeinalapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában”.
- 3 A II. cikkben foglalt kategóriák elvontsága miatt valószínűleg nem is adható ilyen definíció.
- 4 EUSz 4. cikk (1) bekezdés, illetve 5. cikk (1)-(2) bekezdések
- 5 Ld. Magyarország Alaptörvény E) cikk (2) bekezdés
- 6 „Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad”. (EUSz, 4. cikk (2))
- 7 „Az e bekezdés szerinti hatáskörgyakorlásnak összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát.” Magyarország Alaptörvénye E) cikk (2) bekezdés
- 8 Ld. Giacomo Di Federico: Identifying constitutional identities in the case law of the Court of Justice of the European Union 7.
<https://www.jus.uio.no/english/research/news-and-events/events/conferences/2014/wccl-cmdc/wccl/papers/ws9/w9-federico.pdf>
- 9 Ld. „*The scope of Article 7 is not confined to areas covered by Union law. This means that the Union could act not only in the event of a breach of common values in this limited field but also in the event of a breach in an area where the Member States act autonomously*”. Commission Communication to the Council and the European Parliament on Article 7 of the Treaty on European Union: Respect for and Promotion of the Values on Which the Union is Based, COM(2003) 606 final (Oct. 15, 2003)
„*The scope of Article 7 is broad, giving the EU institutions the ability to act not only within the limited framework of the areas covered by EU law but also in the event of a breach in an area where the Member States act autonomously*”. Commission Communication on the Fundamental Rights Agency – Public Consultation Document COM(2004) 693 final
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0693&from=EN>
„Az EU az EUSZ 7. cikke szerinti eljárás alkalmazásával tudja megvédeni a közös értékeinket. E cikk hatálya az uniós jogra vonatkozik, ám kiterjed azokra a területekre is, ahol a tagállamok önállóan járnak el”. Id. Sargentini-jelentés
- 10 Ehhez ld. különösen a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatát a „fenntartott szuverenitás vélelmére” vonatkozóan. 22/2016. (XII. 5.) AB határozat [60], illetve a 3130/2016. (VI. 29.) AB végzéshez fűzött párhuzamos indokolásokat
- 11 Az EUSz jelenleg hatályos 7. cikkének rendelkezései:
(1) A Tanács, a tagállamok egyharmada, az Európai Parlament vagy az Európai Bizottság indokolással ellátott javaslata alapján, tagjainak négyötödös többségével és az Európai Parlament egyetértésének elnyerését követően megállapíthatja, hogy fennáll az egyértelmű veszélye annak, hogy egy tagállam súlyosan megsérti a 2. cikkben említett értékeket. Mielőtt ilyen megállapítást tenne, a Tanács meghallgatja a kérdéses tagállamot, és ugyanezen eljárásnak megfelelően ajánlásokat tehet neki. A Tanács rendszeresen ellenőrzi, hogy azok az okok, amelyek alapján ilyen megállapítást tett, továbbra is fennállnak-e.
(2) A tagállamok egyharmada vagy az Európai Bizottság javaslata alapján és az Európai Parlament egyetértésének elnyerését követően, az Európai Tanács, miután a kérdéses tagállamot felkérte észrevételei benyújtására, egyhangúlag megállapíthatja, hogy a tagállam súlyosan és tartósan megsérti a 2. cikkben említett értékeket.
(3) A Tanács, amennyiben a (2) bekezdés szerinti megállapításra jutott, minősített többséggel úgy határozhat, hogy a kérdéses tagállamnak a Szerződések alkalmazásából származó egyes jogait felfüggeszti, beleértve az e tagállam kormányának képviselőjét a Tanácsban megillető szavazati jogokat. Ebben az esetben a Tanács figyelembe veszi az ilyen felfüggesztésnek a természetes és jogi személyek jogait és kötelezettségeit érintő lehetséges következményeit. A kérdéses tagállamnak a Szerződések szerinti kötelezettségei minden esetben továbbra is kötik ezt az államot.
(4) A Tanács a későbbiekben minősített többséggel úgy határozhat, hogy a (3) bekezdés alapján hozott intézkedéseket megváltoztatja vagy visszavonja, amennyiben az elrendelésükhöz vezető körülményekben változás következett be.
- 12 Az 1993-ban elfogadott, de szintén nem túlrészletezett ún. „koppenhágai (csatlakozási) kritériumokon” túlmenően. Ezt követően a csatlakozási tárgyalások során az Európai Bizottság ad-hoc, eseti jelleggel kérte számon ezeket a „jelentkező” államokon.
- 13 Andrew Williams: *Article 7 TEU, the Fundamental Rights Agency and the UK's Invasion of Iran*. In: *European Law Review*, 2006/3